GABRIELA VIOLETA ADAM

STATUTUL LEXICO-GRAMATICAL AL LEXEMULUI *CÂTA* ÎN GRAIURILE DE TIP BĂNĂȚEAN

1. DELIMITATEA CERCETĂRII

În cadrul acestei lucrări ne propunem să stabilim statutul lexemului *câta* ‘puțin’, utilizat în contexte semantice care indică durata, cantitatea și proporția. Analiza noastră nu are în vedere celelalte două cuvinte onomine: *câta* ‘mai’, adjectiv invariabil, atestat la 1871 (DELR 2015, s.v. *cât*) și *câta,* adjectiv invariabil, cu valoare exclamativă, având sensul ‘ditai, ditamai’: *Iată* ***câta*** *băiatu și-l duce ta-so-n spinare* (DGDS I, s.v. *cât*).

Din punctul de vedere al distribuției, acest cuvânt este atestat doar în graiurile de tip bănățean: în sudul Banatului și în graiurile românești vorbite pe teritoriul situat între Morava, Dunăre și Timoc. Statutul morfologic înscrie acest lexem într-o clasă de cuvinte eterogene, mai ales datorită substituenților și valorilor morfologice pe care le dezvoltă.

Materialul excerptat pentru analiza termenului se bazează pe două tipuri de surse: corpusuri de limbă vorbită (*Atlasul lingvistic român II. Texte dialectale*, *Graiul din zona „Porțile de Fier”*, *Graiurile românești din Banatul sârbesc* etc.) și atlase lingvistice (*Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat* și *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*), lucrări de referință pentru studiul și analiza faptelor dialectale.

2. LEXEMUL *CÂTA* ÎN DICȚIONARELE LIMBII ROMÂNE ȘI ÎN GLOSARELE REGIONALE

Cercetările cu privire la lexemul *câta* sunt punctuale, ele nesurprinzând dinamica și valorile acestuia.

2.1. DA atestă forma *câta,* mai rar *câtă,* ‘puțin, ceva’ sub *cât* II, fără a-i preciza valorile morfologice[1]. Din punctul de vedere al distribuției teritoriale, arealul acestui termen este limitat la teritoriul Banatului, al Serbiei și la istroromâni. Primele atestări menționate sunt: *Dă-mi* ***câtă*** *pâne!* – Viciu GL., *S-or întors oștile năpoi, fără nici* ***câta*** *bătaie* – Alexici L. P. I 257/3, *Nici un pic nu-mi*

[1] Același tip de abordare se întâlnește și în DELR 1907 (s.v. *cât*), unde sunt atestate formele *câta*, *câto*, dar fără a li se indica statutul morfologic.

DACOROMANIA, serie nouă, vol. XXX, an 2025, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 9–19
DOI 10.33993/dr.2025.1.9.19

pare rău, Ci-mi șede ***câta*** *că ți-am luat năravul tău* – Hodoș C. 151, *Ar trebui* ***câta*** *țuică*. – Giuglea–Vâlsan, R. S. 356. (DA s.v. *cât*). Aceeași sursă atestă și varianta *câtśea* ‘câteva’, cu mențiunea că forma este „acordată”: *Acolo ne-am luptat ce ne-am luptat, câtśea* [notă: câteva] *focuri* (Mehedinți) Graiul, I 3 (DA, s.v. *cât*).

2.2. În *Dicționarul limbii românești*, *câta*, glosat ‘câtva, puțin’, apare tot sub cuvântul-titlu *cât*, fiind încadrat din punct de vedere morfologic în categoria adverbului[2] [sic!] (*am câta lapte*) (Scriban, s.v. *câta*).

2.3. În Gl. Oltenia și DGRS I, lexemul *câta* este considerat ca fiind variantă a lui *cât*, având valoarea morfologică de adverb.

Din punct de vedere distribuțional, cu sensul ‘puțintel’, termenul este atestat în Oltenia[3], Gorj și Mehedinți: „*Am fost pe la vite* ***cấta*** GO/948. [Mămăliga] *o lăsăm să fiarbă ea* ***cấta*** AFLR/937” (DGRS I, s.v. *cât*).

2.4. În GRBS, *câta* este încadrat în seria pronumelor și a adjectivelor nehotărâte, fiind definit prin ‘câtva, puțin’. Din punctul de vedere al distribuției teritoriale, se menționează că „în Banatul sârbesc a fost înregistrat [...] în toate localitățile și la toate categoriile de vârstă, cu frecvență deosebită” (GRBS, p. 138). În *Studiul introductiv* al corpusului la care ne referim, lui *câta* i se atribuie o valoare morfologică „obișnuită”, „de adjectiv pronominal [...]: *se frige* ***cấta*** *oleu* (B Vc); *am mai pus* ***cấta*** *sos* (L VIIc); *se pune* ***cấta*** *piparcă* (L VIIb); *or pus* ***cấta*** *zamă d-aea* (M VIIb); *după* ***cấta*** *vreme s-o umflat obrazu* (B VIIa)” (*ibidem*).

Pentru valoarea pronominală s-a indicat forma *câte* (pl.), o formă variabilă, cu sensul ‘câte și mai câte, multe și de toate’: *Aia o adunat d-alea* [diverse], *o adunat* ***cấte*** (L VIIb) (*ibidem*)[4].

Surprinzător este că, în glosarul redactat în partea finală a volumului, statutul gramatical al acestui cuvânt este tratat diferit, sub *câta* distingându-se mai multe valori morfologice: „1º adv. general ‘puțin , în mică măsură’: ***Cấta*** *m-am dus,* ***cấta*** *am stat* [din mers] S VIIc. *Or* ***cấta*** *frământat aluatu* M VIIa; cf. *ţấră* 1º”; 2º adj. m. și f. [...], m. pl. *cấția* B VIIc, f. pl. *cấtea* B VIIIb ‘o cantitate mică (dintr-una mare), un număr mic (dintr-unul mai mare)’: *Cum mi-o plăcut de acră* [ciorba], *așa o rămas, dacă nu am mai pus* ***cấta*** *sos* L VIIc. *După* ***cấta*** *vreme s-o umflat obrazu* B VIIa. ***Cấța*** *bani ce-am avut am făcut la mormânt, că n-are cin’ să ne facă* B VIIc” (GRBS, s.v. *cấta*).

---

[2] Aceeași valoare morfologică este menționată și în CADE.

[3] Din punctul de vedere al valorii morfologice, *câta* apare ca răspuns pentru noțiunea p u ț i n în trei puncte cartografice (pct. 940, 945, 948), dar nu are valoare adverbială (așa cum indică dicționarul), ci adjectivală. Argumentul este dat de modul în care s-a formulat întrebarea ([1992] *Când mâncarea nu e destul de sărată, trebuie să mai pui sare; nu-i prea multă, ... zici că-i prea....*), dar și de ceilalți termeni pe care informatorii îi consemnează pentru noțiunea p u ț i n (ă): pct. 940 *puțínă, cíta, o ţíră*; pct. 945 *puțínă, cíta, o ţíră*; pct. 948 *puțínă, ų̈ol'ecúță, cíta, o ţíră* (cf. NALR–Olt. II, h. 384).

[4] Acest exemplu este însă nepotrivit pentru ilustrarea flexiunii formei (în general invariabile) *câta* ‘puțin’, deoarece sensul pe care îl are aici cuvântul care ne interesează pare a fi acela de ‘câte și mai câte’ [= ‘în cantitate mare’], deci unul opus lui ‘puțin’.

În ceea ce privește forma *câte* din *Aia o adunat d-alea* [diverse], *o adunat **cấte***, în glosar, lexemul este lucrat ca un articol independent, fără a se face nicio trimitere la forma *câta*.

3. FORME ALE LEXEMULUI *CÂTA* ÎN CORPUSUL DE DOCUMENTE EXPLORAT

Analizând corpusul de documente, constatăm că unele dintre interpretări sunt incomplete, iar altele sunt oscilante. Din acest motiv, în continuare, ne propunem să clarificăm statutul morfologic al acestui cuvânt.

3.1. Din punctul de vedere al formei, lexemul apare în tipăriturile din secolul al XIX-lea în două variante, *câtă* (adj., adv.) şi *câta* (adj., adv.). Cele două forme sunt atestate doar la G. Alexici:

– forme în *-ă* – invariabile, asociate atât cu nume feminine, cât şi cu masculine şi folosite şi adverbial:

*Te aşteptăm cu **câtă** mămăligă cu brânză, cu tocană şi cu răchie de comină* (Alexici 1889, p. 238);

*Te aşteptăm cu **câtă** popricaş şi vin bun* (Alexici 1899, p. 239);

*luvă răchie în care înoată broaştele şi o amestecă cu **câtă** şpirituş* (Alexici 1889, p. 240);

*Mai amânat **câtă** vine Tândală*. (Alexici 1899, p. 243).

– forme în *-a*:

*Te aşteptăm cu **câta** carne de purcel şi răchie caldă* (Alexici 1889, p. 239);

*S-or întors oştile năpoi fără nici **câta** bătaie* (G. Alexici 1889, p. 257).

În secolul XX, forma din sursele excerptate este *câta* (adj., adv.), invariabilă la singular din motive fonetice, deoarece adjoncțiunea lui *-a* deictic la femininul singular, asociindu-se cu contragerea (regulată în română) lui *ă-a* > *a*[5], are ca rezultat o formă identică celei de masculin singular amplificate cu *-a* deictic. Forma folosită adverbial are şi ea aspectul singularului invariabil după gen:

*Să-mi dai **câta*** ‘câtăva’ *ţâţâ/ şi **câta** guriţă* (Giuglea–Vâlsan 1913, p. 347–348);

*descântă de bubă la marve şi la om cu **câta** răchie*[6] (ALRT II, p. 23);

*Să duce cu uiaga la prun şi toarnă la rădăcină **câta*** (Petrovici 1935, p. 42);

Codrule, pustii de tine / Îndrunde[7] ***câta** tu măi bine / Îndrunde **câta** măi bine / Să mă bag cu mândra-n tine* (Homolje 1969, p. 196).

---

[5] Vezi, în acest sens, și formele *nemica*/*nemică* (Zamfir 2021, p. 252–253).

[6] Textele excerptate din atlasele lingvistice și din corpusurile de limbă română vorbită, redate în transcriere fonetică impresionistă, au fost literarizate.

[7] Forma *îndrunde* ‘înfrunzește’ (imperativ, pers. a II-a, sg.), neatestată în DA/DLR, < lat. pop. **infrondesco, -ire* (DA, s.v. *înfrunzi*).

3.2. Atlasele lingvistice atestă forma *câta* (adj.) ca răspuns pentru noțiunea p u ț i n (ă), documentată prin întrebarea [1992] *Când mâncarea nu e destul de sărată, trebuie să mai pui sare; nu-i prea multă, ... zici că-i prea....*

Termenii înregistrați în graiurile de tip bănățean împart Banatul în două arii mari. În jumătatea nordică, locuțiunea adjectivală *o țâră* formează o arie bine delimitată, răspunsurile fiind dublate sau triplate de alți termeni utilizați în grai pentru a oferi informații legate de cuantificare, precum: *puțin*(*ă*), cu var. *pâțână*, *un pic*, *o leacă*, *o țârică*, *o țâruică*, *o țâruichiță*. În această arie este atestat și lexemul *câta* în câteva puncte cartografice, fiind, evident, precedat de un alt termen specific cuantificării: pct. 70 [I, II] *puțínă*, [I] *o țáră*, *o țîrúică*, *o țîruikíță*, [II] *o țíră*, ***cíta***; pct. 88 *o țíră*, [*] ***cíta***; pct. 100 *puțínă*, *o țíră*, ***cíta*** (NALR–Ban. III, h. 599).

Pentru jumătatea sudică a Banatului este specific termenul *câta*. Excepție face zona din partea estică a teritoriului situat între Morava, Dunăre și Timoc, unde se înregistrează ca răspuns termenul *o țără*, a cărui arie se continuă în graiurile oltenești. Printre termenii menționați de informatori ca răspuns la noțiunea programată, se găsește și lexemul *puțin*, consemnat doar în 4 puncte cartografice (pct. 6. 28. 40. 47) (cf. ALR–MDT V, h. 633 și LXXVI și NALR–Ban. III, h. 599, NALR–Olt. II, h. 384).

3.3. Și în corpusurile de texte dialectale, termenul *câta* se află în variație liberă cu alte forme de exprimare a sensului ‘puțin’:

> *așa în vremie asta a fost* ***câta*** *măi devreme,* ***o țâruică*** *mai devreme* (GPF, p. 13);
>
> *Cernem făina, punem* ***câta*** *sare,* ***câta*** *zaar*[8]*, punem* ***o țâră*** *apă caldă cu drojde* (GPF, p. 252);
>
> *Mă odihnii* [perf. s.] ***o țără***, ***câta*** (ALR–MDT IV, h. 460/pct. 6).

3.4. Coroborând termenii înregistrați ca răspuns pentru noțiunea p u ț i n (ă), constatăm că în graiurile de tip bănățean cuantificarea se realizează, la nivel morfologic, prin:

a. adjective și locuțiuni adjectivale: *câta*, *puțin*(*ă*), *un pic*, și seria derivativă *o țâră*, *o țârică*, *o țâruică*, *o țâruichiță*;

b. adverbe: *oleacă*.

4. VALORILE MORFOLOGICE ALE LEXEMULUI *CÂTA*

Din punctul de vedere al structurilor în care apare lexemul *câta*, remarcăm că acest cuvânt are două valori morfologice: adjectiv și adverb.

4.1. Câta – adjectiv

4.1.1. Lexemul *câta* este invariabil și apare în distribuție cu substantive masive:

[8] Varianta lui *zahăr*, cf. ALR s.n. IV, h. 136/682; DLR, s.v. *zahăr*.

*făceam **câta** coleșă, opărim **câta** pește și mâncăm* (GPF, p. 13);

*să scoală moșu dimineața cu baba să-i facă la popa **câta** păsat să mănânce, **câta** cir de pe coleșă* (GPF, p. 229);

*Dacă nu-i atâta de gros cât ai vrea, bați **câta** fănină separată* (GRBS, p. 427);

*Io pun și **câta** praşă de copt în ele* (GRBS, p. 428);

*Anuță, dă-mi **câta** pită moale! Ș-am luat **câta** sare, ș-am pus pră pita aia ș-am băut apă, nu m-o trebuit carne de miel*. (GRBS, p. 435);

*Îți vin nepoatele și le dai **câta** clisă* (GRBS, p. 449).

Sporadic se întâlneşte *câta* invariabil înaintea unui plural: *Din aluatu de pită se face **câta** turte calde* (GRBS, p. 436).

4.1.2. Lexemul *câta* este invariabil și apare în distribuție cu substantive abstracte. Contextele predominante sunt cele de durată:

Aea o sta[t] ***câta** vreme, iar o... l-o jupui*[*t*] *de bani* (GBRS, p. 547);

*m-o fost greu **câta** vreme* (GBRS, p. 549);

*și tata lu băiatu ăla, la **câta** timp, după șasă sătămâni, s-o dus și l-o dezgrupat* (GPF, p. 27);

[pânza] *o pune cu cenușă la un loc, î ține **câta** vreme, o lasă-n râu să se spele* (ALR–MDT IV, h. 531/pct. 47);

*Pe ormă trece **câta** vreme și o ili îl sameni, ili îl proari* (ALR–MDT IV, MN, pl. I, Chest. [682/994]/pct. 63).

Înaintea altui tip de abstracte (cum ar fi cele pentru însuşiri cuantificabile), *câta* se întâlneşte mai rar: *există și praz, și rosfîț* (*e ca sfecla, numa are **câta** iuțime*) (ALR–MDT IV, h. 485/pct. 5).

Termenul *câta* în relație semantică și sintactică cu substantivele abstracte/masive cunoaște o varietate de substituenți din clasa cuantificatorilor, în seria aceasta putând apărea adjectivele și locuțiunile adjectivale (*puțin*, *o țâră* etc.), adjectivele nehotărâte (*atâta*, *câtva*, *ceva*), dar și substantive precedate de un numeral cardinal și urmate de determinări introduse prin *de*: *ș-atuncea **câta** chică ia din cap dî la partea direaptă ș-o prinde cu **câta** ceară, ca să nu se piardă* (ALRT II, p. 22) → *ș-atuncaa **câta/ceva/niște/un smoc de** chică ia din cap dî la partea direaptă ș-o prinde cu **câta** ceară, ca să nu se piardă*.

4.1.3. În majoritatea contextelor în care apare, forma invariabilă este folosită cu un singular. Excepțional, *câta* ca adjectiv invariabil apare și în distribuție cu un plural (vezi şi mai sus, **4.1.1.**): *Din aluatu de pită se face **câta** turt**e** cald**e*** (GRBS, p. 436).

4.1.4. *Câta* (adj.) este atestat atât de atlasele lingvistice, cât și de corpusurile de texte dialectale și cu formă variabilă[9], în funcție de gen și număr, dar într-un număr redus de contexte față de cele în care cuvântul apare în formă invariabilă:

*Dacă ai și **câți**a morcovi, tăiați, mirodie, țeler, î... ceapă... și cân îi gata pun câta piparcă iute* (GPF, p. 294);

[9] În Gl. Oltenia (s.v. *câța*), cuvântul este atestat cu formă variabilă, dar este încadrat în categoria adjectivului nehotărât.

*și m-o adus țoalele, **câtea** țoale, că n-am avut* (GRBS, p. 448);
[iau] ***câtea** vișne* (ALR–MDT IV, h. 500/pct. 11);
*Istu, totuna, puțini bani, **câția** bani am* (ALR–MDT V, h. 633/pct. 13);
*pune o țâră, **câția** pești* (ALR–MDT V, h. 633/pct. 47);
*ea mai are la ea mai **câția** franci* (GRBS, p. 419).

Tendinţa de folosire a acestui cuvânt în special cu singulare care sunt nume de materie, având drept consecinţă fixarea unei forme predominante invariabile *câta*, se reflectă într-o ezitare precum cea de mai jos:

*ș-ai dus-o acolo și... și punea **câta**... **câtea** pae jos, că la rachiu dă struguri nu să suce, nu se-ntoarce* (GRBS, p. 404),

unde vorbitorul foloseşte mai întâi forma invariabilă care-i este mult mai la îndemână, apoi reface grupul nominal, înlocuind-o cu o formă acordată. Pluralul *paie* fiind un substantiv „masiv”, reflexul a fost de folosire a lui *câta* invariabil, dar s-a lovit de faptul că forma în sine este (spre deosebire de cele mai multe substantive masive) un plural, ceea ce a „redirecţionat” enunţul către înlocuirea invariabilului cu un feminin plural.

Sporadic, în unele contexte, se evidențiază concomitent uzul celor două forme, ceea ce arată că în sistemul gramatical al idiomului informatorului[10] acest cuvânt este variabil[11]:

***câta** vie, **câția** struguri* (ALR–MDT IV, h. 520/pct. 50);
*atunci ai adus **câtea** paie, **câta** trifoi, ai pus-o sub mas-acia* (GRBS, p. 418).

4.1.5. Comparând cele trei contexte în care apare lexemul *câta*, constatăm că pentru grupurile nominale care conțin substantive la plural s-au creat formele acordate *câția* și *câtea*, prin analogie cu adjectivul nehotărât *atât*/*atâta*, ale cărui forme cu *-a* deictic au un comportament sintactic identic: invariabil după gen la singular, dar variabil la plural[12]:

*și m-o adus țoalile, **câtea** țoale, că n-am avut* ~ → *și m-o adus țoalile, **atâtea** țoale, că n-am avut*;
***câta** vie, **câția** struguri* ~ → ***atâta** vie, **atâția** struguri*.

[10] Apariția ocazională în grai a formelor variabile ale adjectivului *câta* ‘puțin’ poate fi un rezultat al competenței idiomatice a respondenților, majoritatea contextelor fiind produse de către informatori bilingvi – „la data realizării anchetelor, practic, se întâlneau rar, în Serbia Orientală români/rumâni/vlahi care să nu știe deloc sârbește. Graiul străbun devenise un idiom cu circulație restrânsă, folosit numai între membrii familiei și în colectivitățile locale, în relațiile neoficiale permițându-se doar limba sârbă” (ALR–MDT I, p. XVIII) – care au conștiința celor două sisteme lingvistice.

[11] Ocurența formelor variabile ale lexemului *câta* în distribuție cu substantive care cunosc categoria gramaticală a numărului este condiționată nu numai gramatical, ci și semantic de „conceptualizarea ontologică a referentului” (Minică 2020, p. 113), substantivele regente fiind utilizate, de obicei, în forma de plural.

[12] Pentru modelul flexionar al cuvintelor *atâta* și *puțin*, vezi și Neamțu 2014, p. 254–255.

4.2. Câta – valoare adverbială

4.2.1. În calitate de determinant al verbului, lexemul *câta* este, de obicei, postpus regentului verbal, cuantificarea cea mai răspândită fiind de natură temporal aspectuală:

[eu] *m-am mai sculat* ***câta*** (ALR I, h. 138/pct. 5);
[el] *o mai înviat* ***câta*** (ALR I, h. 138/pct. 24);
[el] *s-a mai ardicat* ***câta*** *de pe boală* (ALR I, h. 138/pct. 859);
mai amurța ***câta*** [...] *m-o amurțit* ***câta*** *de injecțiile alea* (GPF, p. 11);
moșu meu, cân să duce acoló, el doarme ***câta*** (GPF, p. 32);
popa pleacă și casnicii... stau ***câta*** *acoló* (GPF, p. 134);
o lăsăm ***câta*** *să se dinstuie* (GPF, p. 144);
m-am uitat ***câta*** *cu coada ochiului* (NALR–Ban. I, h. 33/pct. 15);
îl rupe ***câta*** *cu pana și-i face cruce* (NALR–Ban. I, h. 140/pct. 23);
moară 'trebuie' *să odihnesc* ***câta*** (ALR–MDT IV, h. 460/pct. 20. 21);
ș-atunci îl șchipea ***câta*** *la frunte și i-o trecut* (GRBS, p. 316);
cân să răcește, iau cu mâna ***câta*** *și-i fac așa, cum să spun, câta lungăreț* (GRBS, p. 318);
Explică! Spune ***câta*** *tu!* (GRBS, p. 403).

4.2.2. Lexemul *câta* apare și ca determinant al unui adjectiv sau al unui adverb, fiind, de obicei, antepus regentului[13]:

[ai] *un cucui la cap, aia când îi* ***câta*** *măi mic o țâră* (NALR–Ban. I, h. 5/pct. 29);
[este] ***câta*** *pușcat de răchie* (NALR–Ban. II, h. 186/pct. 15);
părâu îi ***câta*** *măi mărișor* (NALR–Ban. III, h. 537/pct. 28);
și ***câta*** *gârbavă îi, numa... umblă* (GRBS, p. 306);
m-a făcut ***câta*** *și proastă* (GRBS, p. 419).

Ca adverb, lexemul *câta* are un număr redus de substituenți, din clasa cuantificatorilor remarcându-se doar adverbul *puțin*.

Ocazional, s-au înregistrat structuri în care *câta* apare în coocurență „pleonastică" cu alte forme cu sensul 'puțin': [ai] *un cucui la cap, aia când îi* ***câta*** *măi mic* ***o țâră*** (NALR–Ban. I, h. 5/pct. 29).

4.2.3. Într-un număr mai redus de contexte, *câta*, cu valoare adverbială, apare în distribuție cu adverbul *câte*, indicând progresia, delimitarea unei acțiuni:

Pun un darap, doo de carne și... ***câte câta*** *zamă de-aia* (GPF, p. 125);
cruță, ia ***câte câta*** *că dacă n-are omu, ia* ***câte câta*** (ALR–MDT, Chest. [118/244], pct. 24)
cruţ [are sensul] *manânc* ***câte câta*** (ALR–MDT, Chest. [118/244], pct. 29)
ia mai puțin, ***câte câta*** (ALR–MDT, Chest. [118/244], pct. 61);
să mânânci ***câte câta*** (ALR–MDT, Chest. [118/244], pct. 62);

[13] În calitate de determinant al unui adverb, *câta* apare și postpus regentului: *ș-ai uns frunzile-alea dasupra și le-ai întîns așa* ***câta****, ș-atunci ai pus o mac, o roștilă* (GRBS, p. 417); *n-o fos*[t] *baie să mă scald, unu-doi să fiu spălată, ma* ***câta*** *pră față* (*ibidem*, p. 531); *ielca e măi frumoasă* ***câta*** (ALR–MDT V, h. 555/pct. 15).

și s-o... tot ***câte câta*** *s-o adus fănina, penă s-o făcut ciuvanu... plin* (GRBS, p. 434);
se frige cu câta oleu, to[t] *torn* ***câte câta*** *apă* (GRBS, p. 426).

Câta în distribuție cu adverbul *câte* este cel mai puternic indiciu al echivalenței cu *puțin*, singurul adverb admisibil în contextul distributivului *câte*.

Acest tip de vecinătate este caracteristică și celorlalți termeni de cuantificare specifici graiurilor de tip bănățean, printre acești termeni numărându-se locuțiunea adjectivală *o țâră*:

acuma ***câț***[e] ***o țâră*** *conservant, aprind șporeltu, la lemne. Ș-atuncia pun î... pe șporelt* (GRBS, p. 269);
bagi numa ***câte-o țâră*** *făină* (GRBS, p. 354);
s-o lăsat ***câte-o țâră*** [aluat] (GRBS, p. 356);
[vine] *scurs* ***câte-o țârică***, *numa* (GRBS, p. 570).

4.2.4. Prin reduplicare, *câta* participă la îmbogățirea mijloacelor pentru exprimarea ideii de superlativ[14] (de inferioritate), asemenea corespondentului său semantic, *puțin*[15]:

Pun ***câta-câta*** *în varză* (ALR–MDT, IV, h. 484/pct. 33);
cutinel, ***câta-câta*** *să mănânci* (ALR–MDT, Chest. [118/244], pct. 13);
câta-câta *ia din ea* (ALR–MDT, Chest. [118/244], pct. 14);
isto, cruț ***câta-câta*** (ALR–MDT, Chest. [118/244], pct. 15);
cruță [are sensul] *să nu mânce,* ***câta-câta*** *să ia, să nu mânânci dintr-o dată* (ALR–MDT VI, Chest. [118/244], pct. 50);
dimineața dau la jivini, dau la... vaci, dau la... i-ajut ***câta-câta*** (GRBS, p. 408).

4.2.5. Asemenea adverbului *puțin*, *câta* admite și gradația: *las că vedem,* ***mai câta*** (NALR–Ban. IV, h. 607/pct. 37).

4.2.6. Din punct de vedere formal, adverbul *câta* se combină cu sufixe lexicale, asemenea altor adverbe, generând cuvinte noi. Cu sensul 'puțin', în GPF este înregistrată forma *câtuica*, un derivat de la *câta* + suf. *-uică*[16]: *Și-l ... lasă mai o țâră de s-așează* ***câtuica*** (GPF, p. 49).

5. FRECVENȚA CUANTIFICATORULUI *PUȚIN*

Urmărind parcursul cuantificatorilor în limba română veche, se constată că evoluția nedefinitului *neşchit* (< *lat. nescio quantum*) de la 'câtva' la 'puțin' s-a manifestat, într-o fază incipientă, prin tendința de evitare a formei și, ulterior, prin înlocuirea acesteia (Gheție–Mareș 1974, p. 238).

[14] Pentru mijloacele de exprimare a superlativului în limba române, vezi Seche 1979–1980, p. 197; GALR I/2005, p. 164.

[15] Vezi, în acest sens, locuțiunea adjectivală *puțin-puțin* (DLR, s.v. *puțin*).

[16] Sufixul *-uică* este productiv în limba română, formațiile fiind destul de numeroase: *cărăruică*, *căsuică*, *ceteruică*, *mărțuică*, *melițuică*, *păsăruică* etc. Vezi, în acest sens, Pascu 1916, p. 230–231.

5.1. Aceeași predispoziție pare să o aibă și lexemul *puțin* în graiurile bănățene din sud, evoluția formei *câta* ‘puțin’ fiind determinată de restrângerea treptată a cuantificatorului *puțin* (adj., adv.) care are o frecvență mai scăzută în raport cu lexemul *câta* și apare într-un număr limitat de contexte:

– *puțin* (adj.) în distribuție cu substantive masive sau substantive comune:

*O pus **puțin** nisip* (GRBS, p. 396);
*Tăia **puțin** cheag și-l punea în lapte* (GRBS, p. 513);
[punem] *iară **puțină** sare, și **puțin** zar* (GRBS, p. 609);
[iepurii] *ei îs tot mei **puțini***[17] (GRBS, p. 606);

– *puțin* (adv.) în distribuție cu verbe predicative:

*pun **puțin** așa unsoare pă ele* (GRBS, p. 600);
*atunci o mai lăsat **puțin** și când o crescut... aluatu, atunci iar s-o sculat* (GRBS, p. 608).

5.2. Un alt indiciu al regresului lui *puțin* în raport cu alți cuantificatori îl constituie tendința informatorilor de a folosi perechi lexicale pentru exprimarea cantității, în structuri de tipul:

*Aea **o țâră** le fierbem... în oțet **puțin** să se moaie o țâră* (GRBS, p. 294);
*de fapt acuma **câta** inima mi s-o mai încâlzit **o țâră*** (GRBS, p. 313);
***O țâră** miezu-i **puțin** verde* (GRBS, p. 375);
*Și **puțin o țâr** să mai pune untură* (GRBS, p. 387).

6. CONCLUZII

Rezumând, contatăm că lexemul *câta* are două valori morfologice, adjectiv și adverb, în funcție de natura termenului regent. În calitate de adjectiv, lexemul *câta* este, asemenea adjectivului nehotărât *atâta*, invariabil în formele de singular, dar variabil în formele de plural, masculin și feminin. Ca adverb, cuvântul *câta* se caracterizează din punct de vedere morfologic prin apariția în contextele pe care le are adverbul *puțin*, fapt explicabil nu numai gramatical, ci și ontologic, cei doi termeni fiind cuantificatori ai aceleiași categorii logice.

Din punct de vedere semantic, evoluția lui *câta* se asociază cu a lui *câtva*, atestat în graiurile românești vorbite în Serbia cu sensul ‘puțin’ (DA, s.v.); raportarea lui la *cât* (așa cum se vede în dicționarele care îl conțin) este formală și etimologică. În acest sens, ar putea fi relevante contextele similare în care apar *câta* și *câtva* cu sensul ‘puțin’ în corpusul de texte adunate de G. Giuglea și G. Vâlsan: *ostănit așa, să hodine aicia **câtă**-va, să mânce și să hodine. A odinit **câtă**-va și, când s-a pomenit, vede deasupra de el hala cu fata-n-ghiară* (Giuglea–Vâlsan 1913, p. 367).

Expansiunea formei *câta* ‘puțin, oarecare (timp)’ în graiurile sudice de tip bănățean se datorează restrângerii uzului celorlalți cuantificatori care apar cu o frecvență mult mai scăzută.

[17] Aceasta este o poziție din care pare să fie exclus sinonimul dialectal *câta* (*câția* la m. pl.); de asemenea, ocurența sa în poziția de nume predicativ nu pare să fie documentată.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

a) Surse

Alexici 1889 = *Texte din literatura poporană română*, adunate de Dr. G. Alexici, Tomul I, *Poesia tradițională*, Budapesta, Editura Autorului, 1899.

ALRT II = Emil Petrovici, *Texte dialectale*, culese de E. Petrovici, Suplement la *Atlasul lingvistic român* II, Sibiu – Leipzig, 1943.

Giuglea–Vâlsan 1913 = G. Giuglea, G. Vâlsan, *De la românii din Serbia. Culegere de literatură populară*, București, Tipografia Curții Regale, F. Göbl, 1913.

GPF = Cornelia Cohuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona Porțile de Fier*, I. *Texte. Sintaxă*, București, Editura Academiei, 1973 (multigrafiat).

GRBS = *Graiurile românești din Banatul sârbesc*. *Texte dialectale. Glosar*, Maria Marin (coord.), de Vivianu-Monica Fătu Ilie, Mara-Iuliana Manta, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, București, Editura Academiei Române, 2024.

Homolje 1969 = *Texte dialectale din Homolje (R.S.F. Iugoslavia)*, culese de Ratomir Marcović, în „Fonetică și dialectologie", anul VI, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, p. 187–200.

Petrovici 1935 = Emil Petrovici, *Folklor din Valea Almăjului*, în „Anuarul Arhivei de Folklor", III, 1935, p. 25–157.

b) Atlase lingvistice și dicționare

ALR I = *Atlasul lingvistic român*, de Sever Pop, publicat… de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I. Sibiu–Leipzig, Otto Harrassowitz, 1938.

ALR s.n. IV = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, partea a II-a, vol. IV, sub direcția acad. Emil Petrovici, de Ioan Pătruț, Pia Gradea, Grigore Rusu, Lidia Sfârlea, București, Editura Academiei, 1969.

ALR–MDT = *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, material inedit cules de Eugen Beltechi, Nicolae Mocanu, Petru Neiescu.

ALR–MDT I = *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, vol. I, de Ioan Faiciuc, București, Editura Academiei Române, 2021.

ALR–MDT IV, V = *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, vol. IV, de Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române, 2021; vol. V, de Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române, sub tipar.

CADE = I.-A. Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*. Partea I. *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, București, Editura Cartea Românească, 1909.

DA, DLR = *Dicționarul limbii române*, ediție anastatică, București, Editura Academiei Române, 2010.

DELR 1907 = *Dicționarul etimologic al limbii romîne. Elementele latine*, Fasc. II, *Cere–Fân*, de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, București, Atelierele Grafice Socec & Comp, Societate Anonimă, 1907.

DELR 2015 = *Dicționarul etimologic al limbii române*. Litera *C*. Partea 1, *Ca–Cizmă*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2015.

DGRS I = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, *A–C*, vol. I, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, București, Editura Academiei Române, 2009.

Gl. Oltenia = *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galica Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei, 1967.

NALR–Ban. I–IV = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, vol. I–IV, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei, 1980–2005.

NALR–Olt. II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, vol. II, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, București, Editura Academiei, 1970.

c) Bibliografie de specialitate

GALR I/2005 = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, Valeria Guțu Romalo (coord.), București, Editura Academiei Române, 2005.

Gheție–Mareș 1974 = Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei, 1974.

Minică 2020 = Mircea Minică, *Despre categoria numărului la substantive, pornind de la substantivele „nume de substanțe”*, în „Dacoromania”, serie nouă, XXV, 2020, nr. 2, p. 109–121.

Neamțu 2014 = G. G. Neamțu, *Flexiuni cazuale ale pronumelui în română. Segmentări morfematice*, în idem, *Studii și articole gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Nova, 2014, p. 249–269.

Pascu 1916 = G. Pascu, *Sufixele românești*, București, Librăriile Socec & Co., 1916.

Scriban = August Scriban, *Dicționaru limbii românești*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, [1939].

Seche 1979–1980 = Luiza Seche, *Un procedeu stilistic de exprimare a ideii de superlativ*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, tom. XXVII, 1979–1980, p. 197–200.

Zamfir–Dinică 2021 = Dana-Mihaela Zamfir, Dana Dinică, *Despre închiderea lui **e** în **neșste**, **nece**, **nemic(ă)**, **nemănui(a)**, **necăi(u)re(a)***, în „Caietele Sextil Pușcariu. V. Actele Conferinței Internaționale «Zilele Sextil Pușcariu», Cluj-Napoca, 9–10 septembrie 2021”, Cluj-Napoca, Editura Scriptor – Argonaut, 2021, p. 247–265.

THE LEXICO-GRAMMATICAL STATUS OF THE DIALECTAL WORD *CÂTA* ‘A LITTLE’ IN BANAT TYPE IDIOMS

(*Abstract*)

In this paper, we aim to establish the status of the lexeme *câta* ‘a few, a little’ used in semantic contexts indicating duration, quantity, proportion. From the point of view of its territorial distribution, this word is attested only in Banat type idioms: in southern Banat and in the Romanian dialects spoken in the territory located between Morava, Danube and Timoc rivers.

The morphological behaviour of the lexeme *câta* (adjective, adverb) is similar to the indefinite adjective *atât*(*a*), invariable in the singular forms, but variable in the plural, masculine and feminine forms. The expansion of the form *câta* ‘puțin’ in southern Banat type idioms is due to the restricted use of other quantifiers, which occur with a much lower frequency.

Cuvinte-cheie: ***câta*** *‘puțin’, cuantificator, adjectiv, adverb, graiuri de tip bănățean*.
Keywords: ***câta*** *‘a little’, quantifier, adjective, adverb, Banat type idioms.*

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, nr. 21
gabriela.adam@acad-cj.ro